

A kéttannyelvű oktatás hazai megvalósítása és fenntartása¹

*Kovács Judit**

Vámos Ágnes a közelmúlt neveléstudományának kimagasló egyénisége több területen is maradandó örökséget hagyott ránk. Ezek közül is kiemelkedik az az innováció, amellyel a hazai nyelvoktatást addig sosem látott sikeres pályára állította. A kéttannyelvű oktatás ötletének felvetése, oktatáspolitikai feltételeinek megteremtése és gyakorlati megvalósítása egyaránt az ő munkásságának része.

Vámos Ágnes, akitől most búcsúzom, és aki fájdalmasan korán hagyott itt bennünket, szakmai életem egyik legmeghatározóbb személyisége volt. 1997-ben ismertem meg, amikor úgy döntöttem, hogy kutatási területnek a kétnyelvűség témáját választom. Természetes volt, hogy kapcsolatot kívántam keresni a téma hazai szakembereivel. Kollégáim Vámos Ágnest ajánlották. Találkozásunk életem egyik legszerencsésebb eseménye volt. Ágnes az első pillanattól kezdve lelkesen és önzetlenül szánta rám idejét, és osztotta meg velem tudását. Egyértelmű volt, hogy doktori tanulmányaim során ő legyen a témavezetőm. Támogatása még a habilitációmig is elkísért. A szakmában együtt töltött több, mint két évtized alatt számos közös munkánk volt, publikációk, hazai és külföldi konferencia-szereplések, konferenciák és tanártovábbképzések szervezése. Ezen időszak első része a hazai oktatásügy aranykora volt, amelyben Vámos Ágnes úttörő szerepet vállalt: a közoktatásba beágyazott hazai kéttannyelvű oktatás megteremtését. Érdemes közelebbről is megvizsgálni ennek az innovációnak a lépéseit, valamint Vámos Ágnes ebben betöltött szerepét.

A kéttannyelvű oktatás hazai megvalósításának első lépései

Sajátságos ellentmondás, hogy míg a kéttannyelvű oktatás nagy történelmi múltra tekint vissza, tudományos érdeklődés e területet külföldön csupán a hatvanas évektől, hazánkban pedig még későbbi időponttól, a kilencvenes évektől kezdve kísérte. Az 1980-as évtizedben hazánkban egyre nagyobb lett a szakadék az idegen nyelvi kínálat és a társadalmi igények között, és ez oktatáspolitikánkat változásra készítette. A Művelődési Minisztérium Gimnáziumi Osztályának vezetője, Boldizsár Gábor, valamint munkatársa, Vámos Ágnes már 1983 óta foglalkozott a kéttannyelvű oktatás témájával. Ennek hazai bevezetésére azonban csak 1985-től nyílt lehetőség, miután az 1985. évi I. törvény kimondta, hogy a közoktatásban az oktatás idegen nyelven is folyhat. Boldizsár Gábor és Vámos Ágnes még ugyanebben az évben tanulmányútra utazott Bulgáriába, ahol ekkor már 25 kéttannyelvű gimnázium működött.

Vámos Ágnes és munkatársai erőfeszítéseinek köszönhetően hazánkban 1987-ben minisztériumi támogatással jöttek létre az első két tanítási nyelvű gimnáziumok, melyeket két évvel később, alulról szerveződő társadalmi kezdeményezésre az első kéttannyelvű általános iskolák is követtek. Megkezdődött a páratlan sikertörténet, melynek eredményeképpen a programok száma 2018-ra már csaknem 300-ra bővült.

Vámos Ágnes irányítása mellett született meg a 26/1997. (VII. 10.) MKM rendelet a két tanítási nyelvű oktatás hazai irányelveiről. Az 1997-es jogi szabályozás kimondja, hogy a kéttannyelvű iskolákban a célnyelv oktatásán felül minimum három tantárgynak a tanítása-tanulása idegen nyelven (nem nemzetiségi és nem anyanyelven, hanem angol, francia, német, olasz, orosz vagy kínai nyelven) folyik. Továbbá a főbb célokat is kijelöli az alábbiak szerint:

1. A 2020. október 29-én, az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság Kutatásmódszertani Albizottsága által Vámos Ágnes tiszteletére szervezett emlékülésen elhangzott előadás szerkesztett változata.

* Egyetemi docens, ELTE TÓK, e-mail: dr.judit.kovacs@t-online.hu

„A két tanítási nyelvű iskolai oktatás célja, hogy az anyanyelvi és idegen nyelvi tudást egyidejűleg és kiegyensúlyozottan fejlessze, a tanulókat megtanítsa az idegen nyelven való tanulásra... Célja továbbá, hogy különböző kultúrák értékein keresztül nevelje a tanulókat türelemre, megértésre és nyitottságra; törekedjen pozitív én- és országkép kialakítására...” (26/1997. (VII. 10.) MKM Rendelet).

Munkásságának első évtizedében Vámos Ágnes megteremtette a terület szakterminológiáját, definiálta az alapfogalmakat, mint például oktatási kétnyelvűség, tannyelv, amely előfeltétele volt a szakterület tudományba emelésének.

Szervezeti keretek megteremtése: A Kétnyelvű Iskoláért Egyesület (KIE)

Vámos Ágnes tevékenységének fontos része az általa 1991-ben életre hívott, és csaknem 20 évig, 2010. január 1-ig általa is vezetett *Kétnyelvű Iskoláért Egyesület*, (KIE). Az Egyesületet azóta a korábbi alelnök, Horváth Gábor az alapító szellemiségével összhangban vezeti. Bár a névben eredetileg csak iskolák szerepelnek, a társadalmi igény létrehozta a kétnyelvű óvodákat is, és ezek is nagy számban csatlakoztak. Jelenleg mintegy 140 intézmény tagja az Egyesületnek, a kéttannyelvű intézményeknek több, mint a fele. Ezen kívül vannak egyéni tagok is, akik nem kötődnek közoktatási intézményhez, ők egyetemi oktatók, kutatók. Az Egyesület 10 szekcióban dolgozik, iskolafokkonként, nyelvenként, illetve a középiskolák esetében gimnáziumi és szakközépiskolai bontásban fogja össze a szakterületét. Alapszabálya szerint szakmai érdekvédelmet lát el, segíti tagintézményei körében az információ áramlását, a szakmai együttműködést. Tevékenységét az alábbi területeken fejti ki:

a) Az iskolai működés támogatása

Az alapítás óta az egyesület minden kétnyelvű oktatást érintő szakmai kérdésben hallatta a hangját, egyeztetett az aktuális oktatási kormányzattal, iskolai kérdésekben pedig a fenntartóval. Az egyesület szakértői csoportja dolgozta ki az alábbi jogszabályokat, illetve részt vett a kidolgozásban:

- A már említett 26/1997. (VII. 10.) MKM rendelet A két tanítási nyelvű iskolai oktatás irányelve.
- Idegen nyelvi kerettanterv hat célnyelvre a kétnyelvű oktatás számára, valamint óratervek az általános iskolára, a négy, az öt és a hat évfolyamos gimnáziumra, illetve a szakközépiskolára.
- 2002-től a Célnyelvi civilizáció érettségi vizsgatárgy bevezetése és érettségi követelményeinek kidolgozása közép- és emelt szintű vizsgára, hat célnyelvre.
- 2006: a kétnyelvű iskolában tanuló diákok beengedése az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyre (OKTV).
- A Tantárgyat idegen nyelven tanító tanár modul szakmai tartalmának kidolgozása, az akkreditáció során szakmai támogatása a kétszintű felsőoktatás keretei között.
- A 100/1997. (VI. 13.) Korm. Rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról.

Az iskolai működés támogatása körébe tartozik az újonnan létesülő iskolák szoros szakmai patronálása az egyesület elnökségében helyet foglaló nyelvi és iskolatípus-referensek és más szakértő tagok által, a program elkészítésétől a bevezetésig. Ha az iskola az egyesület tagjává válik, akkor a továbbiakban rendezvényeiről értesül, és egyéni kezdeményezést is tehet.

b) Az információ- és tapasztalatcsere támogatása

A két tanítási nyelvű iskolákat érintő legfontosabb témákban kezdeményezésére az egyesület elnöksége vagy a kezdeményező iskola programfelelőse szervezési feladatot lát el. Vámos Ágnes elnöksége alatt számtalan ilyen alkalom volt, amelyeknek felsorolása meghaladja e kereteket. Itt egy pár fontos program, esemény kiemelésére nyílik lehetőség:

- Időszakos tankönyv- és tananyagbörze minden nyelvre és iskolatípusra.

- Egyes tantárgyakból részletes tanmenet és követelményrendszer kidolgozása.
- A kétnyelvű középiskolák érettségi vizsgájának tapasztalatai, eredmények összegzése.
- Pályázat kétnyelvű iskolák részére idegen nyelvű tananyag összeállítására.
- 2008: a két tanítási nyelvű oktatás évének deklarálása, rendezvénysorozata, ennek keretében egy jubileumi tanulmánykötet összeállítása és kiadása: A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban címmel (Szerkesztette: Vámos Ágnes és Kovács Judit), 2008, Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, illetve országos kéttannyelvű konferencia megrendezése a Tanító- és Óvóképző Főiskolán (ma: ELTE TÓK). A Konferencia szervezője Kovács Judit volt a KIE támogatásával és Vámos Ágnes személyes részvételével.
- Honlap működtetése 2002 óta, ahol ezek a programok, szakmai anyagok, hírek, rendezvények elhelyezésre kerültek. Itt található a tagsági lista is: www.kie.atw.hu

c) A tudományos kutatások folytatása, támogatása

A programalapítás és -szervezés sikeréhez bizonyára hozzájárult az a tény is, hogy komoly tudományos alapokra épült. Vámos Ágnes a kezdetektől azt vallotta, hogy a pedagógiai újítás tudományos megalapozottság nélkül sérülékeny lehet, és valóban, az oktatáspolitikai változások viharában a kéttannyelvű iskolák fennmaradása nagyrészt széleskörű tudományos beágyazottságának köszönhető. Ebben oroszlánrésze van Vámos Ágnes iskolateremtő tevékenységének, aki egymaga több mint tíz doktoranduszt segített hozzá a doktori fokozat megszerzéséhez. Vámos Ágnes tudományos szervezési és tudományos közéleti szerepének növekedésével folyamatosan nőtt a kétnyelvű oktatás jellemzőinek tudományos értékű vizsgálata, elemzése.

d) A tanítás eredményességének támogatása

A két tanítási nyelvű iskolai oktatásra felkészítő alapképzés hiányában az egyesület 2003 óta saját 30 órás akkreditált tanártovábbképzést szervezett, a képzés *Tantárgyak idegen nyelvű oktatásának pedagógiai alapjai* címmel 2004–2008 között öt tanfolyam zajlott. A továbbképzés programirói, szervezői, és meghívott előadók mellett előadói: Vámos Ágnes és Kovács Judit voltak. Ennek a továbbképzésnek a keretében 135, már a pályán lévő, kéttannyelvű intézményben tanító pedagógus szerzett oklevelet. A kéttannyelvű oktatás különböző szintjeiből, tantárgyaiból és nyelveiből írt diplomamunkáik igen értékes részét képezik a hazai kéttannyelvű irodalomnak.

Ezen kívül rendszeresen megrendezésre kerülő események voltak a német és angol szakmai napok- és országos szakmai konferenciák, valamint az Egyesület által szervezett és támogatott hagyományosan, évente megrendezésre kerülő versenyek: német és angol nyelvi vers és prózamondó verseny, valamint célnyelvi civilizáció-verseny.

Vámos Ágnes szellemi öröksége

Miért sikerült Vámos Ágnesnek ilyen komoly nyomot hagyni a hazai oktatásügyben? Elsősorban a saját magával és másokkal szembeni nagyfokú igényessége miatt. Mint az ELTE PPK egyetemi tanára, és a Magyar Tudományos Akadémia doktora, állandóan újabb és újabb célokat tűzött maga elé. Saját maga MTA doktori értekezésében úgy összegez, hogy „a kétnyelvű programok minden oktatási és nevelési szinten (óvodától a felsőoktatásig) történő fokozatos elterjedése következtében a hazai kétnyelvű nevelés- és oktatáskutatás témakörben a makro-, mezo- és mikrovilágok kutatása egyaránt folyt” az elmúlt 30 évben.

Nagyszámú publikációja, melyek a kéttannyelvű oktatás szakirodalmának alapjait is jelentik egyben, élvezetes olvasmányok. Aki tanulhatott tőle, vagy együtt dolgozhatott vele, érezte, hogy Vámos Ágnes nagyformátu-

mú, igazi tanáregyéniség, aki élvezi, hogy tudását másokkal is megoszthatja. Vitathatatlan szellemi kvalitásai kellemes személyiségjegyekkel párosultak. Társaságában lenni szellemi felüdülést jelentett.

Végezetül álljon itt Vámos Ágnes tudományos akadémiai doktori dolgozata egyik bírálójának, Károly Krisztina professzornak néhány sora: „Vámos Ágnes szakmai életművén alapuló doktori munkája jelentős és egyedülálló hozzájárulás a magyar kéttannyelvű oktatáshoz. Egyedülálló az által, hogy nem csupán a tudományos kutató, hanem az oktatáspolitikában és a köznevelésben is jártas szakember perspektívája ötvöződik a soraiban. A magyar viszonyokat gazdag adat- és forrásállomány felhasználásával rendkívül részletesen mutatja be és elemzi. A bemutatott eredmények hitelesek és meggyőzőek. Téziseit elfogadom új tudományos eredményként. A szakterület iránti elkötelezettsége és kitartó figyelme tiszteletet parancsoló. Életműve jelentős hozzájárulás nem csupán a hazai kéttannyelvű oktatás eredményességéhez, hanem általánosabban nézve is a magyarországi nyelvtanulás hatékonyságának növeléséhez.”

Úgy lehetünk leginkább hűek Vámos Ágnes sajnálatosan rövidre zárt életművéhez, ha továbbvisszük mindazt, amit ő elkezdett.